

Matematik Terimleri Üzerine Birkaç Söz

Timur Karaçay*

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'nün hazırlanması, kuşkusuz her bilim adamımızı heyecanlandıracak bir olaydır.

Terim üretimi başlangıçta çok zordur. Bilim terimlerinin büyük bir bölümü henüz dilimizde tutunmamış, yerleşmemiştir. Bu nedenle, ortaya çıkacak ürün, bakış açılarına göre bilim adamlarımızca farklı biçimlerde eleştirilecektir. İlk basımlarda böyle bir yapının eksiksiz ve kusursuz olması beklenemez. Sözlük bilim adamlarına sunulduktan bir süre sonra tutulan ve tutulmayan terimler ortaya çıkacaktır. Tutulmayanlar için zamanla daha iyi öneriler gelebilir. Bilim dilimiz bu süreci yaşamak zorundadır. Matematik Terimleri Sözlüğü'nün ilk basımı, bir benzetmeyle, bebeklik çağını yaşayacaktır. Sonraki basımlarının giderek kusurlarından büyük ölçüde arınacağını umabiliriz. Şimdi yapılacak iş, bu bebeği büyütme. Onu gelecekte bilim ve sanat adamlarımız elbirliğiyle olgunlaştıracaktır.

Terim üretimi ve seçimi, büyük ölçüde, dilde güdülen amaca bağlıdır. Türkçeye karşı tutumlarına göre matematikçilerimizi aşağıdaki dört gruba ayırabileceğimizi sanıyorum.

1. *Türkçenin eğitim ve bilim dili olabilecek yapıya ve zenginliğe sahip olduğuna inananlar.* Bu gruptakiler, özellikle ilk ve ortaöğretimde matematik terimlerinin Türkçe olmasını kuvvetle isterler. Bu grup, matematikçiler arasında en küçük azınlığı oluşturur.

2. *Türkçenin bilim dili olabilecek yapıya ve zenginliğe sahip olmadığına inananlar.* Bu gruptakiler, tutunmuş görünen Osmanlıca terimleri korurken, Fransızca ve İngilizce terimleri de kullanırlar. Terim türetirken Türkçe kök ve ek aramazlar. Böylece dilin daha zengin olacağını savunurlar. Bu gruptakiler büyük çoğunluğu oluşturur.

3. *Küreselleşen dünyada bir tür evrensel bilim dilinin doğmakta olduğunu düşünenler.* Bunlar, bilimin ve teknolojinin ürettiği her yeni terimin, olduğu gibi dilimize girmesi gerektiğini; bu yapılmazsa, Türk halkının geleceğin dünyasında diğer

Açık Çağrı

Türk Dil Kurumu'nun ilkini 1983'te, ikincisini 2000'de ayrı ayrı yayımladığı ve amaçlarıyla nitelikleri çok farklı olan **Matematik Terimleri Sözlüğü** adını taşıyan iki ayrı yapıt veri tabanına kaydedilmiş ve <http://matematik.baskent.edu.tr> web sayfasına konmuştur. Bunların dışında başka kaynaklar da olabilir.

Artık yeterli bir *Matematik Terimleri Sözlüğü* hazırlamak için zamanın geldiğini ve koşulların buna elverdiğini düşünüyorum. Yeterince önkaynak birikmiş ve bu işi hevesle yapabilecek çok sayıda genç matematikçimiz yetişmiştir.

Gücümüzü birleştirirsek, iyi bir Matematik Terimleri Sözlüğü yaratabiliriz. Haydi, bu işi nasıl yapabileceğimizi hep birlikte tartışalım. Sonra el ele verip bu işi kotaralım.

Saygılarımla,

Timur Karaçay

halklarla kolay iletişim kuramayacağını savunurlar. Bu nedenle, Türkçeye çoğunlukla Fransızca ya da İngilizce okunuşlarıyla giren yabancı terimlerden kurlsız olarak yeni terimler türetirler.

4. *Türkçe terimler konusunda hiçbir düşünce ve kaygısı olmayanlar.* Bu gruptakiler keyiflerine düşkünlüdürler. Türkçenin de kendine özgü bir yapısı ve kuralları olduğunu gözardı ederek, terimleri tasasız ve kurlsız türetilip kullanırlar.

Türk Dil Kurumu'nun (TDK) 1983'te yayımladığı **Matematik Terimleri Sözlüğü** [MAT02] birinci gruptakilerin, 2000'de yayımladığı **Matematik Terimleri Sözlüğü** [MAT01] ikinci ve üçüncü gruptakilerin anlayışını yansıtır.

Bu iki grup arasındaki keskin ayrımı belirten pek çok örnekten birini söylemek yetecektir. Birinci sözlük, *generator* terimi yerine *üreteç* terimini koyar ve tanımı *üreteç* başlığı altında verir. *Generator* terimini İngilizce karşılığı olarak belirler. Bu sözlükte asıl terim *üreteç*'tir. İkinci sözlük ise, bilim dilimizde oldukça tutunmuş görünen *üreteç* terimi yerine *generatör* terimini koyar. *Üreteç* terimi-

* Başkent Üniversitesi öğretim üyesi.

nin tanımı *üreteç* başlığı altında verilmez, onu *generatör* terimine gönderir. Tanım *generatör* başlığı altında yapılır. Böylece asıl terimin *generatör* olduğunu vurgular.

Bu iki görüşün hiçbirine önyargıyla yaklaşmıyorum. Hiçbiri mutlak doğru ya da mutlak yanlış olmayabilir. Ama, terim türetme üzerinde hiç düşünme fırsatı bulamamış genç matematikçilere küçük bir önerim var: Terimlere yandaş ya da karşı bir tutum takınmadan önce birkaç yüz terim üzerinde düşününüz. Ayrı kavramlara ayrı terimler karşılık getirmeyi deneyiniz. Sorunun çok kolay olmadığını göreceksiniz. Bunun yanında Türkçenin yapısal zenginliğini de keşfedeceksiniz. Kimbilir, belki de (varsa) önyargılarınızı da değiştirmek zorunda kalacaksınız.

<http://matematik.baskent.edu.tr> web sayfasında her terimin yanında hangi sözlükten alındığı yazılıdır. Örneğin,

generatör MAT01[...]

terim tanımında yer alan MAT01 belirteci, terimin TDK'nin 2000'de yayımladığı son *Matematik Terimleri Sözlüğü*'nden alındığını,

üreteç MAT02 [...]

terim tanımında yer alan MAT02 belirteci, terimin TDK'nin 1983'te yayımladığı ilk *Matematik Terimleri Sözlüğü*'nden alındığını belirtir.

MAT02'de Türkçe matematik terimleri türetmede aşırıya gidildiğini öne sürenler çoktur. Bunlar, haklı da olabilirler. Zaten o sözlüğün hazırlanış amacı o idi: Türkçe köklerden ve Türkçe eklerle matematik terimleri türetilebileceğini göstermek... Tutunmayan terimler zaten silinip gidecektir. Dilin gelişimi çok dinamik bir yapı içinde olur. Ona sınır koyamayacağımızı düşünüyoruz. Elbette, bir kişi ya da kurum, kendi amaçları doğrultusunda kendi hazırlayacağı sözlüğe istediği sınırı koyabilir. Bu sınır dilin değil, sözlüğün sınırı olacaktır. Böyle bir sınırlamayı, sanırım, herkes anlayışla karşılayacaktır. ♦

Matematik Sanatı

Jerry P. King

Matematik kesinlik gerektirir. Matematik kesin değilse bir şeydir. Oysa kesinlik her zaman anlaşılabilirlik değildir. Lehigh Üniversitesi'nde matematik profesörü olan Jerry P. King *Matematik Sanatı*'nda, anlaşılabilirlikle kesinlik arasında bir seçim yapıyor ve matematiği mecazlar, benzetmeler yoluyla anlamayı deniyor. Böylece "Rousseau okuyan, Beethoven dinleyen ve Picasso'ulan hoşlananların" da matematiği anlamasını ve yaklaşık 2500 yaşındaki bu uğraştan tatmasını amaçlıyor.

